

Bellcaire, 1174: les virtuts polítiques del dispendi i l'ostentació*

Ruth Harvey

Les vívides descripcions, plenes de detalls sorprenents, de la vida cortesana a l'Occitània del segle XII que ens regala la *Chronica Gaufredis* fa temps que han cridat l'atenció dels especialistes. Per il·lustrar la seva crònica, Jofre, prior de Vigés (l'actual Vigeois, a Llemotges), tria una sèrie d'escenes que ens conviden a imaginar les corts occitanes de l'època com a llocs d'una extravagància gairebé escandalosa. D'entre les seves pintoresques vinyetes, aquella que ha estat evocada més sovint pels estudiosos, sobretot de la lírica trobadoresca, és el relat de la gran celebració que va tenir lloc a la cort de Bellcaire, a Provença, el 1174:

Durant uns dies d'estiu, una munió de prínceps i barons provençals van celebrar una festa extravagant al castell de Bellcaire. El motiu era el dia assenyalat pel rei dels anglesos per a la reconciliació entre Ramon, duc de Narbona, i Alfons, rei d'Aragó. Però els reis per algun motiu no hi van poder anar. Els magnats van celebrar el seu nom de manera extravagant. El comte de Tolosa va donar cent mil sous al generós cavaller Ramon d'Agot, qui immediatament va dividir-los en cent parts i va donar mil sous a cadascun de cent cavallers. Bertran Raimbaut va fer llaurar les places del castell per dotze parelles de bous i hi va fer semblar denaris, per valor de fins a trenta mil sous. Diuen que Guillem el Gros de Martello, que tenia tres-cents cavallers amb ell (perquè la cort en aquell moment comptava amb deu mil cavallers), va coure tots els aliments de la cuina amb

espelmes de cera i teies. La comtessa d'Urgell va enviar-li una corona que valia quaranta mil sous. També van disposar que Guillem Mita fos nomenat rei de tots els trobadors, si no és que tenia algun motiu per no ser-hi present. Ramon de Vernoul va cremar trenta cavalls en una foguera, davant de tothom, per jactància.¹

L'escena, com deia, ha despertat molt d'interès crític, però crec que és possible oferir-ne una nova lectura. En les pàgines que segueixen repassarem una sèrie de factors socioculturals i polítics que configuren el rerefons de la celebració cortesana i que suggeriran una lectura diferent de les que generalment se n'ha fet.

Què és una cort?

Abans d'examinar el rerefons de la reunió festiva de Bellcaire, ens hauríem de preguntar què era una cort a l'Edat Mitjana, un concepte que reuneix diversos significats que de vegades es confonen. La cort, constituïda a l'entorn d'un magnat, era un focus de poder secular en una època en què els vincles de vassallatge eren personals i sovint requerien, per tant, la presència del vassall, tot i les pèssimes comunicacions. Es podria definir millor com una assemblea centrada en la persona del senyor, envoltat de la seva *família* (el nom que rebia l'entorn més íntim del senyor), els seus companys, consellers, servidors, funcionaris, clergues, cavallers i el seu seguici en general, incloent també els artistes. Tots aquests *familiars* depenien del patrocini del senyor per a la seva promoció i remuneració, que podia prendre diverses formes: menjar, peces de

* Aquest article és una versió traduïda i actualitzada del meu treball «Occitan extravagance and the court assembly at Beaucaire in 1174», *Cultura neolatina*, 61 (2001), 55-74, on es podran trobar referències bibliogràfiques més detallades, sobretot pel que fa a la identificació dels personatges que assisteixen a la cort de Bellcaire.

1. Vegeu l'original llatí al requadre de la pàgina 8.

roba, diners, cavalls, estris per muntar, rendes d'un terreny o l'obtenció d'algun càrrec que els podia donar drets, rendes i avantatges; per assegurar-se aquestes recompenses calia mantenir el contacte personal i la presència a la cort.

La cort no necessàriament era un lloc, sinó una sèrie de llocs. Generalment eren itinerants, sobretot en el cas dels grans prínceps, que es veien obligats a viatjar a través de les seves terres per governar i administrar de manera efectiva els seus súbdits. Des de les seves residències o des de les dels seus vassalls, o també des de les estances dels monestirs, resolien disputes, escoltaven peticions i casos legals de la seva jurisdicció, donaven ajuts econòmics, manaven i negociaven amb els senyors i vassalls veïns. Durant la major part del temps tot aquest seguici acompanyava el senyor; i d'aquesta manera la cort era on fos el senyor. En els versos del poema «Abrils issia» de Ramon Vidal, escrita a principis del segle XIII, on el narrador instrueix

un joglar en els valors de la cort i en el *savoir-faire*, el joglar ens explica com, després de viatjar des de Montferrand fins a Provença i seguir fins a Tolosa, va anar a Foix, «i a Foix no hi vaig trobar ningú, car el comte era a Alberun» (vv. 634-635; Field 1991, I, 186-189). Aquesta mena de desplaçaments de la cort explicarien, per exemple, que poc abans del Nadal de 1182 trobem el trobador Bertran de Born a Normandia, perquè necessitava que el seu senyor Enric II d'Anglaterra resolgués una disputa amb el seu germà Constantí sobre la repartició del castell d'Autafort, a Llemotges (molt lluny, doncs, de Normandia).

La composició de la cort podia variar depenent del lloc i de l'ocasió. Podien assistir-hi vassalls de la contrada on es trobés, així com clergues, arrendataris i visitants de tota mena; i quan se situava en una residència del senyor, podia incloure els membres de la seva família de sang, la muller i el seu propi seguici, incloent altres dames i altres joves nobles (*noiritz*),

Jofre de Vigés, «*Chronica Gaufredis*»

Heroum aliquando Principumque Provincialium multitudo in castro de Belcaire diebus aestatis celebrant inania festa. Causa fuit a Rege Anglorum dies indicta reconciliationis gratia Raymundi Ducis Narbonensis et Adelfonsis Regis Aragonensis. Sed Reges quadam de causa defuere: tyranni nomen suum inaniter celebrare. Tolosanus [Comes] Raymundo Dagout militi munifico centum millia solidorum dedit, qui statim millenas dividens per centenas, centum militibus singulis singulas tribuit millenas. Bertrans Raimbaus [seu Raimbaux] duodecim jugis boum sulcari fecit castrum plateas, ac perinde seminari denarios usque ad triginta millia solidorum, Guillelmus Gros de Martello, qui trecentos milites secum habebat (erat quippe Curia illa fer decem mille militum) omnes cibos de coquina cum candelis de cera et taeda coxisse refertur. Comitissa Sorgest (f. d'Urgel) coronam pretiatam XL millia solidorum ibidem misit; disposuerant enim Guillelmum Mita [vel Ivetta] vocari regem super histriones universos, ne ipse quadam de causa defuisset. Ramnous de Vernou [al de Meullo], seu Raimundus de Venoul, triginta equos, causa jactantiae, coram omnibus igne cremavit (Bouquet & Deslisle 1869-1904: 444).

Verumtamen in alterutrum sese inuidebant, si quis alterum obnubilare posset inurbanitatis nota. Contingit praeterea Ebolum Pictavis devenire, aulamque ingredi Comite prandente. Huic ferula quidem praeparata sunt multa; sed not statim. Comite pranso, tunc dixisse fertur Ebolus idem: «Comiti non congruit tanto ciborum coctionem repetere pro Vicecomite tantillo». Post dies aliquot repedantem ad patriam Ebolum ex improvise Dux secutus est. Prandente Ebolo, Dux cum centum militibus aulam Ventadour concitus intrat. Ebolus se philosophari animadvertens, aquam manibus illorum fundi citius jubet. Clientes interim circumeuntes castrum, cibos universorum praereptos haud segnes in coquinam deferunt [...]; dapes tam largissime praeparant, ut nuptialis cujuslibet Principis dies a multis exquisita videretur. Advesperascente die, adest protinus rusticus quidam, Ebolo ignorante, adducens carrum tractum a bobus, damavitque voce praeconis, dicens: «Accedant juvenes Comitum Pictaviensis, prospicientis quomodo cera libretur in curia domini Ventadorensis». Ista vociferans, carrum ascendit, arreptoque dolabro carpentarii, circulos tunc vehiculi illico fregit. Vecte disrupto, diversae et innumerae formae de cera mundissima deciderunt. Rusticus, quasi parvi penderet ista, carrum ascendens, apud Malmont mansum suum revertitur retro. Comes talia cemens, probitatem et industria Eboli extulit ubique (Bouquet & Deslisle 1869-1904: 445).

Els reis catalans i els seus vassalls també valoraven la *largueza* i la compaginaven amb els negocis: Pere Martell ofereix un banquet a Jaume I i els seus nobles, durant el qual el rei s'informa sobre la geografia mallorquina (*Llibre dels fets*, Barcelona, Biblioteca Universitària).

l'educació dels quals estaria a càrrec del senyor. La cort era l'escenari de les grans assemblees per celebrar festivitats religioses com ara el Nadal o la Pentecosta. També se celebraven grans festes per a ocasions especials, com ara els prometatges, els casaments, les coronacions, els tractats de pau i la recepció de visitants notables. Aquestes eren ocasions per mostrar l'ostentosa generositat dels senyors, que segurament també atreïen els joves ambiciosos i tota mena d'artistes. Potser el festival de la cort més famós d'Occitània és precisament el de Bellcaire tal com ens el narra Jofre de Vigés, amb una dosi indubtable de fantasia i exageració.

Celebracions extravagants a la «Chronica Gaufredis»

Jofre va redactar la seva crònica entre 1182 i 1183, amb la intenció declarada d'honorar la seva terra natal i de compensar-la per la poca atenció que li havien dedicat els historiadors precedents. Com que estava vinculat a algunes de les famílies nobles d'aquella regió, sembla indubtable que a l'hora de recopilar la seva narració devia recórrer a la tradició local, a les històries orals i a algunes altres anècdotes.² Per aquesta raó, una altra de les escenes que Jofre evoca al mateix capítol pot resultar molt instructiva per replantejar el sen-

tit de la celebració a Bellcaire. Just després del relat que acabem de llegir, Jofre trenca la seqüència cronològica que generalment estructura la seva narració; diu que, com que acaba de parlar dels provençals, ara comentarà algunes anècdotes memorables del «seu» vescomte: «Quia de Provincialibus ita descripsi, aliquid memorabile de Vicecomitibus nostris referam». L'esplendor de Bellcaire, doncs, li havia recordat altres relats, que ofereix a continuació per demostrar que «els nostres vescomtes» no tenen res a envejar als provençals.

Ens explica que Eble II, vescomte de Ventadorn (1096-1146), tenia gran talent per al cant «i per aquesta raó es va guanyar el favor» del seu senyor; Guillem, comte de Peitieu i duc d'Aquitània, el primer trobador. A més, ens presenta Eble com un exemple de la noble generositat, l'abundància sense límits i la liberalitat que són segells de cortesia, fins a tal punt que, segons aquesta font, va competir amb Guillem en una exhibició de dispendi desorbitat:

[Guillem i Eble] rivalitzaven mútuament, per veure si cadascun podia macular la reputació de l'altre amb un senyal de descortesia. Un dia Eble va haver d'anar a Peitieu i entrà a la cort mentre el comte estava menjant. Es van preparar molts plats per al vescomte, però van trigar una mica. Diuen que quan el comte va acabar de menjar, Eble li va dir: «No és apropiat per a un comte d'aquesta categoria demanar que preparin menjar per a un vescomtet de res». Uns dies després, Eble va retornar a les seves terres i el comte el va seguir sense avisar-lo. Mentre Eble menjava, el duc va entrar de sobte a la cort de Ventadorn amb un seguici de cent cavallers. Adonant-se que el volien burlar, Eble ràpidament va ordenar que els portessin aigua per rentar-se les mans. Mentrestant, els seus criats van buscar pels voltants del castell i van endur-se cap a la cuina tot el menjar que van trobar o que van requisar. Van preparar un banquet tan esplèndid que semblava per a les exquisides esposalles d'algun gran príncep amb molts convidats. Quan començava a fer-se fosc i sense que Eble ho sabés, va aparèixer un pagès amb un carro estirat per bous, i va cridar amb veu d'herald: «Que els joves del seguici del comte de Peitieu s'acostin i vegin com es llença la cera a la cort del senyor de Ventadorn!». Mentre cridava d'aquesta manera, es va enfil·lar al carro i, tot agafant una destal de fuster, va tallar les corret-

2. Sobre la crònica de Jofre, vegeu Botineau (1964: 25-26) i Hasenohr & Zink (1992).

ges del carro. Un cop el forrellat obert, es va abocar per terra una munió de peces de cera puríssima, de les menes més variades. El pagès, com si això tingués poca importància, va pujar al seu carro i se'n va tornar a casa seva, a Malmont. Després de veure això, el comte va elogiar Eble arreu on anava per la seva excel·lència i indústria.³

Després de la festa i la dansa, ve el banquet a *Le remède de Fortune* de Guillem de Machaut (París, Bibliothèque nationale). Machaut descriu com els patges renten les mans als senyors i com els servents corren amunt i avall, de la cuina al celler i a la taula.

També segons Jofre de Vigés, en una competició similar entre Guillem IX i el vescomte Ademar de Llemotges, durant un banquet el majordom d'Ademar va oferir a Guillem cabassades a vessar d'una espècia considerada molt preciosa com era el pebre. Més tard, Ademar va assaborir el seu menjar cuit a la brasa, que no havia estat fet amb simple fusta sinó amb avellanes (un combustible ben car!). Després de tot això, Guillem «va aplaudir com calia els llemosins, tot i que prèviament s'havia esforçat a desacreditar-los per la seva rusticitat (*rusticitas*)» (Bouquet & Deslisle 1869-1904: 444). Aquesta mena d'extravagància es considerava en aquella època com una mostra de sofisticació cortesana i, segons ens comenta Jofre, el comte va lloar arreu un dels «nostres vescomtes» per la seva «excel·lència».

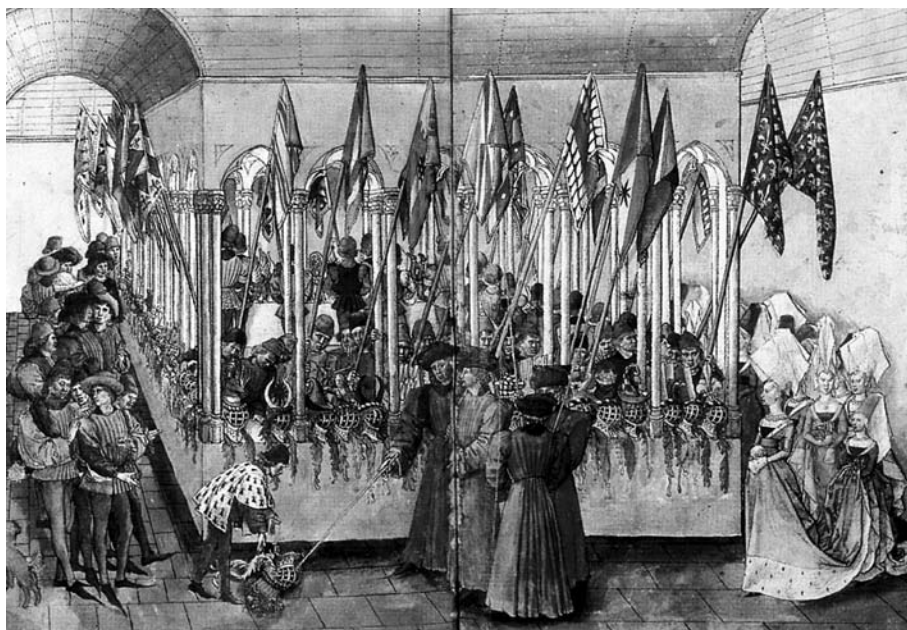
3. Vegeu l'original llatí al requadre de la pàgina 8.

La política del gest

Aquests relats suggereixen que la cort del duc o la del vescomte representaven un lloc per exhibir-se, on certes actuacions públiques generaven una determinada reputació. Després de presenciar aquesta mena d'actuacions, els espectadors en treien conclusions i comentaven el refinament dels protagonistes, la falta de rusticitat, etc. De tot això, naturalment, també se'n desprenia una valoració del poder que tenien, d'acord amb la facilitat amb què malgastaven la seva riquesa sense pensar-s'hi dues vegades. Encara que Jofre ens mostra com, darrere els bastidors, a Ventadorn calien esforços i corredisses per aconseguir aquest efecte aparent d'extravagància despreocupada, allò que importa és l'espectacle de cara al públic, tal com era presenciat a la cort. Per això val la pena remarcar que les dues celebracions narrades per Jofre de Vigés van ser presenciades no per un seguici senyorial, sinó per dos, que fan de testimonis de l'espectacle.

El millor escenari per a aquesta mena d'exhibicions és, evidentment, una cort molt freqüentada, com més assistents millor: això és el que era, essencialment, la cort plenària, una reunió que, com hem vist més amunt, podia tenir alhora funcions pràctiques i cerimonials. Fora de l'àrea estrictament occitana, podríem citar com a exemple les corts plenàries amb què els primers reis normands d'Anglaterra celebraven el Nadal, la Pasqua i la Pentecosta, i que els monarques presidien coronats amb tota esplendor. En aquestes ocasions, els reis s'exhibien en presència del nombre més gran possible de membres del seguici, aliats o veïns, tot representant el paper que els tocava com a tals, reforçat pel simbolisme de portar la corona. La presència d'aquest gran nombre d'assistents estava garantida per la funció pràctica de les corts plenàries: tancar negocis, resoldre disputes, dictar polítiques, distribuir o redistribuir càrrecs i terres, ja que tots els allí presents tenien alguna relació amb el senyor que convocava la cort, és a dir, que hi anaven impulsats per un interès personal. Així doncs, era en aquesta mena d'ocasions que la funció socioeconòmica del magnat es podia manifestar en termes de *largueza*, la virtut cortesana de la generositat, indispensable per a la representació del seu paper públic en situacions que eren molt ritualitzades.

Aquesta política del gest era una forma de propaganda d'allò més eficaç: una actuació, un espectacle, una representació davant de testimonis. Tal com Stephen

Reunió cortesana al *Livre des tournois du roi René* (París, Bibliothèque nationale).

Jaeger (1991) ha defensat al seu estudi de «l'amour du roi» com a gest públic, el significat no rau en la sinceritat d'aquests actes, sinó més aviat en la seva condició d'acte públic i en la seva versemblança, és a dir, si resultaven convincents. De manera semblant, l'anàlisi que fa Jean-Claude Schmitt (1990) de la gestualitat pública i de la manera com els clergues la codifiquen en descriure-la, confirma una lectura de la cort plenària com un lloc de comunicació organitzat per transmetre un significat particular. Quan el 1172 el jove Ricard Cor de Lleó va esdevenir duc d'Aquitània, com a hereu de la seva mare, la cerimònia es va realitzar dues vegades: primer a Poitiers i després a Llemotges, on Ricard es va posar l'anell de Sant Valeri, el sant màrtir d'Aquitània. Tal i com John Gillingham (1999: 40) ha suggerit, aquestes cerimònies volien representar la independència de facto d'Aquitània respecte el rei de França. A més, també mostraven la noblesa de la regió al nou i legítim duc, que amb l'anell establia una unió indissoluble entre el seu govern, la gent d'Aquitània i el sant, que vetllava per ells des del cel.

Quan els senyors feien donacions, el registre per escrit era un aspecte secundari, fins i tot opcional: el que realment era important era que l'acte es representés davant de tota l'assemblea. Per al patriòtic Jofre de Vigés, però, era important prendre nota de tot allò que els «nostres vescomtes» havien fet, perquè en la seva

descripció Ademar i Eble apareixen com a figures de gran distinció a les trobades amb Guillem d'Aquitània, que precisament reclamava la senyoria del territori de Llemotges.

Hem vist que les característiques del comportament extravagant del senyor són les mateixes de la narració de Jofre sobre Bellcaire, però ens veiem obligats a preguntar-nos en quina mesura la seva descripció es pot considerar creïble. El seu gust per les anècdotes ens obliga a llegir les pintoresques històries amb una mica de cautela.

Segons el seu editor més recent, la precisió de Jofre disminueix en tractar de fets més allunyats del seu propi temps i lloc (Botineau 1964: 26). Mirar de situar la festa de Bellcaire en aquesta escala mòbil de fiabilitat ens pot generar dubtes: innegablement Bellcaire és lluny de Vigés, però també és cert que la festa era molt recent i que un dels protagonistes era Ramon V, comte de Tolosa, un dels homes més poderosos durant l'època de Jofre i un punt de referència per a la majoria dels senyors de Llemotges. Semblaria raonable suposar que va ser a través d'aquestes connexions amb Llemotges que Jofre hauria obtingut notícies i xafarderies d'una esplèndida reunió a les ribes del Roine que l'haurien empès a referir-s'hi al seu relat.

Rerefons polític de la celebració de Bellcaire

Malgrat la importància d'aquest passatge per als estudiosos de la literatura medieval, s'ha parat poca atenció al seu context polític. Al rerefons hi trobem una llarga història de rivalitats territorials: d'una banda, entre Enric II d'Anglaterra i Ramon de Tolosa i, de l'altra, entre el mateix Ramon i Alfons, comte de Barcelona i rei d'Aragó. Les cases de Tolosa i Barcelona eren rivals naturals per les terres de Provença, cosa que les va enfrontar en una sèrie de guerres durant tot el

segle XII. En un tractat de 1125, la disputada Provença va quedar dividida per primera vegada en una regió al sud, que es va adjudicar a Barcelona, i un marquesat al nord, sota el domini de Tolosa. L'acord, però, tal i com els esdeveniments van mostrar, no va resoldre gaire res. Com a conseqüència d'aquesta llarga disputa, els llinatges i les senyories «menors» del sud, atrapats entre dos veïns poderosos, es varen veure obligats a negociar i, en alguns casos cedir, segons les circumstàncies canviants i la intensitat de les pressions que rebien. Per exemple, el senyor de Montpeller va prendre partit per Barcelona, mentre que Mauguòlh i la seva seca van passar de l'òrbita catalana a la de Tolosa, i els Trencavel, vescomtes de Besiers i de Carcassona, es trobaven permanentment entre l'espasa i la paret.

El comte de Barcelona, enemistat amb Tolosa, va trobar un aliat natural en l'enemic del seu enemic, Enric II. La muller d'Enric, Elionor, tenia drets a la successió del comtat de Tolosa per part de la seva àvia Felipa; uns drets de naturalesa no gaire diferent dels que havien permès a Enric d'obtenir el regne d'Anglaterra. Abans de 1173, hi havia hagut diversos intents per imposar els drets de Felipa i els seus descendents sobre aquell ric comtat; intents que eren més seriosos, sostinguts i ben organitzats del que la majoria d'historiadors (medievals o moderns) generalment han reconegut. Pel que fa a Enric II, la seva política va culminar amb el setge de Tolosa el 1159, ajudat pel comte de Barcelona, el qual va continuar enviant-hi expedicions armades durant els catorze anys següents.

Els fets van arribar a un punt crític el febrer de 1173, quan Enric II va celebrar una gran cort a Llemotges. Les intencions polítiques per convocar-la eren diverses: resoldre el conflicte entre Enric i Ramon V sobre Tolosa i negociar el casament del seu fill Joan amb la filla del comte de Maurienne. A la reunió hi van assistir els reis de Navarra i d'Aragó, el comte de Tolosa, el comte de Viena, el comte de Maurienne i els seus seguicis. Sembla que va ser una festa esplendorosa, durant la qual Ramon va retre homenatge a Enric per Tolosa i, tal i com apunta el cronista i servidor reial Roger de Howden, Enric va posar pau entre Alfons i Ramon.

És en aquest context on Jofre de Vigés situa la gran assemblea a la cort de Bellcaire, la qual esmenta juntament amb altres esdeveniments del 1173-1174. Encara que el seu ús d'*aliquando* pot suggerir una imprecisió

cronològica, hi ha indicis que avalen la datació de l'esdeveniment el 1174, com fan els últims editors (Bouquet & Deslisle 1869-1904): per exemple, que Ramon i Alfons havien de trobar-se al final d'aquell any i, sobretot, que el desembre de 1174, a la frontera de Montpeller i Mauguòlh, Ramon havia garantit solemnement que respectaria la vida i les terres de Guillem VIII de Montpeller, partidari incondicional d'Alfons.

Així doncs, la narració de Jofre de Vigés s'hauria de llegir en aquest rerefons polític de conflicte continu i aliances canviants que hem reconstruït a grans pinzellades. No és impossible que Enric II s'hagués ofert altre cop per arbitrar entre els dos bàndols a principis de 1174, però és poc probable que convoqués la reunió a Bellcaire amb el propòsit específic de tornar a fer d'àrbitre, tal i com molts crítics han apuntat. És important no confondre l'ocasió, el propòsit o el lloc de la festa (que realment va tenir lloc) amb el *dies indicta* (el dia assenyalat per a la reconciliació, que no es va produir). Tal i com diu Roger de Howden, l'absència d'Enric II es pot explicar perquè a la primavera i a l'estiu de 1173 «gairebé tots els comtes i barons d'Anglaterra, Normandia, Aquitània, Anjou i Bretanya es van aixecar contra el rei d'Anglaterra». Així doncs, Enric estava més que enfeinat. Durant l'estiu de 1174 havia vençut alguns dels invasors i havia empresonat la seva muller Elionor; que havia aixecat Aquitània en contra seu; però el seu fill, Ricard Cor de Lleó, va continuar resistint en aquesta regió fins a finals de setembre. Si el rei d'Anglaterra no va poder assistir al dia de reconciliació que ell mateix havia designat, no és sorprenent que Alfons d'Aragó tampoc no hi anés.

Si pensem que la presència física del senyor a les assemblees de la cort era molt important, sembla que la cort de Bellcaire es va convocar a benefici dels interessos de Ramon V i que era un afer tolosà. Es va celebrar a Bellcaire, una de les principals residències de la casa de Tolosa al comtat d'Argença, construïda just a l'altre costat del riu de Tarascó, que pertanyia a Barcelona. Ramon V, al qual Jofre es refereix com a duc de Narbona (un altre dels territoris que durant molt de temps Tolosa havia intentat obtenir), hi era present com a amfitrió d'aquesta festa extravagant i la crònica el retrata com la generositat personificada. Ramon era qui més profit podia treure d'aquest exercici de relacions públiques; era qui, en la terminologia econòmica que proposa Bourdieu (1990 i 1979), podia acumular més capital simbòlic i cultural.

La cort de Bellcaire, un afer polític tolosà

Les assemblees més grans i extravagants són les que semblen tenir uns propòsits polítics més seriosos. Ho veiem reflectit en diversos elements de la pintoresca narració de Jofre, que suggereixen que Ramon de Tolosa va representar un gran espectacle públic a Bellcaire per deixar clar que no havia estat obligat per Enric II a fer les paus amb Alfons d'Aragó i alhora per negociar o guanyar-se alguns dels homes clau de Provença. ¿Com es pot relacionar aquesta interpretació més local amb els esdeveniments de política internacional que Jofre de Vigés introdueix al seu relat de la festa? La resposta potser rau en una observació més detinguda de les altres figures que hi esmenta (vegeu el quadre de la pàgina 14). Ramon d'Agot, senyor de Saut i conegut com a mecenes de trobadors, apareix com a testimoni en dos dels acords que van intentar solucionar les disputes entre Aragó i Tolosa, el 1176 i el 1184. En el segon document apareix, sense dubtes, com un dels homes importants de la regió en conflicte. Guillem el Gros, que hem d'identificar amb el vescomte de Marsella, també apareix com a testimoni el 1176, juntament amb Bertran Raimbaut, senyor de Simiana i pare de Ramon d'Agot. El darrer convidat que s'esmenta, Ramon III de Mevolhon, estava emparentat amb Guillem IV de las Bauç d'Aurenja, un altre personatge clau en el llarg conflicte de Provença.

Les connexions que Jofre de Vigés estableix entre Bellcaire, Enric II i la reconciliació aragonesa, podrien reflectir un canvi de prioritats polítiques, perquè l'homenatge de Ramon a Enric per Tolosa (per no mencionar les preocupacions posteriors d'Enric II) podien haver disminuït la pressió sobre el comte de Tolosa des d'aquella banda, cosa que li permetia concentrar-se en els seus interessos a Provença. En aquest cas, els senyors de Saut i Mevolhon i el vescomte de Marsella eren sens dubte figures importants. A la llista de testimonis del pacte de 1176, Ramon d'Agot, juntament amb el seu pare, apareixen entre els «amics» de Tolosa i «Guillelmus Gross» entre els «amics» d'Aragó. Tot i que els vescomtes de Marsella es van posicionar de manera ferma al costat d'Aragó des del 1166, i és per tant una mica sorprenent trobar un membre d'aquest grup divertint-se a Bellcaire, se sap que, sobretot a partir de 1166, els llinatges meridionals menors, conscients dels seus interessos particulars, van canviar diverses vega-

des de bàndol, enfrontant Tolosa amb Aragó o a l'inrevés, segons les circumstàncies. En paraules de Ramon d'Abadal (1964), «sovint no se sap qui domina qui o qui manipula i qui és manipulats».

Si s'accepten les identifications que he proposat i aquesta hipòtesi, la participació, tot i que sigui de manera indirecta, d'una de les persones citades per Jofre de Vigés —és a dir, la comtessa d'Urgell— és molt sorprenent. És difícil saber per què la casa d'Urgell podia haver tingut algun interès en l'assemblea a Bellcaire i, per tant, per què Jofre s'hauria d'haver referit a l'espectacular generositat d'una comtessa absent. Sembla que hi podríem trobar dues possibles explicacions. La primera seria que Jofre simplement s'ho hagués inventat i hagués afegit un nom il·lustre per augmentar la distinció de la festa descrita. La segona, i segurament la més interessant, és que no es refereixi a la comtessa catalana sinó a alguna dama de la casa de Forcalquier. Segles abans, la filla d'un dels comtes de Provença s'havia casat amb Ermengol IV d'Urgell, unió de la qual són descendents tots els comtes de Forcalquier. És possible doncs que les paraules de Jofre reflecteixin una vaga consciència d'aquests antecedents.

Si Bellcaire tenia un propòsit polític seriós, l'ocasió requeria una demostració de gran esplendidesa i generositat, igual que les d'Enric II a les corts de Llemotges i Caen. És la impressió que ens forneix Jofre de Vigés, amb l'ajuda potser d'alguns llocs comuns i models literaris, que ja ens havíem trobat abans, com el paper de la cera com a producte de luxe i de la cocció amb combustibles luxosos. No pot ser casualitat que Wace al seu *Roman de Rou* expliqui la mateixa història de les avellanes referida al duc Robert I de Normandia, on també s'interpreta l'extravagància del duc com un acte de «curteisie».

Part d'aquesta exhibició d'esplendidesa i cortesia devia ser l'acte de coronació de Guillem Mita. Els historiadors de la literatura solem pensar que «la cort» és un fòrum per a l'actuació dels trobadors, probablement perquè és allò que les nostres fonts destaquen. Les cròniques, d'altra banda, tendeixen a decantar la balança cap a l'altre costat, proporcionant detalls polítics i només algunes vagues referències a l'esplendor de l'ocasió. La narració de Jofre, però, ens fa concloure que l'assemblea de la cort era, en primer lloc, l'escenari privilegiat per a la representació pública de certs papers per part dels senyors que la convocaven. Aquesta narració de Bellcaire representa el dispendi de riques-

Els convidats a Belcaire

El convidat que podem identificar amb més facilitat és Ramon d'Agot, documentat com a senyor de Saut, a Provença, entre 1172 i 1203. Se'l coneix com a mecenes de trobadors (especialment de Gaucelm Faidit), però també va tenir un paper important al conflicte entre Tolosa i Aragó: va actuar com a testimoni de l'acord signat l'abril de 1176 entre les dues parts en disputa, en virtut del qual, i per una suma de més de 3000 marcs de plata, Ramon V va renunciar als seus drets al comtat de Provença (que pertanyia a Barcelona) i va acceptar les condicions de la divisió de 1125. El 1184, en un nou acord, que repetia després de molts anys de conflicte els mateixos termes del pacte de 1176, Ramon d'Agot apareix com un dels quatre grans senyors que s'encarregaran d'arbitrar qualsevol disputa posterior entre les parts enfrontades.

Els darrers editors no van poder identificar «Guillelmus Gros de Martello», tot i que Jofre ens el presenta com algú amb certa transcendència, prou important per haver anat a Belcaire amb un gran nombre d'homes, encara que potser no amb els tres-cents cavallers que afirma el cronista. Probablement el seu nom conté algun error, com també està equivocada la referència a la comtessa d'Urgell, que en aquest temps s'anomenava Dolça, però que els darrers editors anomenen «Comitissa Sorgest» amb la nota «cf. d'Urgel». L'error ja ve de l'edició de Labbe de 1657, en la qual es basa la més recent. Labbe edita «Comitissa Sorgest (melius d'Orgel)». Probablement algú (un dels copistes dels manuscrits de Labbe o el mateix Labbe) esperava que després de *comitissa* hi hagués el nom i va llegir el que hi havia en el seu exemplar, o exemplars, com si ho fos, però després Labbe s'ho va repensar. Paleogràficament no queda molt allunyat *sorgest* de *dorgell*, i això suggereix que hi ha almenys un error d'escriptura o de mala interpretació en aquest passatge i que probablement és d'època moderna. És probable que s'hagi produït un error similar amb Guillem, que afectaria el topònim, ja que hi ha un *Guillelmus Grossus* ben testimoniats en aquesta regió i en aquesta època: era un dels vescomtes de Marsella des del 1178 fins el 1188. Això és el que suposa Chabaneau (a De Vic & Vaissète 1872-1904: X, 284), i dues fonts manuscrites impor-

tants de la *Chronica Gaufredi* llegeixen «Marcela». Els testimonis de l'esmentat acord del 1176 entre Tolosa i Aragó també parlen de «Guillelmus Gross».

«Bertrans Raiembaus» (o «Raimbau»), que fins ara restava sense identificar, és segurament el senyor de Simiana, pare de Ramon d'Agot (Mazel 2002: 616), que apareix entre els testimonis de l'acord de 1176 en el mateix grup que el seu fill.

Finalment, hi ha l'últim «Ramnous» o Ramon. Els darrers editors reprenen la versió de Labbe «Ramnous de Vernou, seu Raimundus de Vernou» i afegeixen la nota «al. de Meullo». A l'índex, les dues entrades sota «Raimundus de Vernous» remetent (1) a la cort de Belcaire i (2) a la referència de Jofre a l'assalt del castell de Trencavel de Lavar (a l'oest d'Albi), on va morir «Raymundus de Vernou (al. Vernou)». Si es tracta de la mateixa persona, és ben estrany que un obscur cavaller mort a Lavar tingués un paper prominent a Belcaire, al costat de Ramon d'Agot. Malgrat tot, sembla més probable que es tracti de dues persones diferents perquè el manuscrit Lat. 17116 de la Biblioteca Nacional de França esmenta l'assistent a Belcaire com «Raimons de Mecillo» i un dels manuscrits secundaris de la crònica de Jofre (BNF, Lat. 5452) llegeix «Meullo». Això ha de ser Mevolhon (en francès Mévouillon; en occità antic: Meolho(n), Muillon, Misolio(n), Mezeilhon, Mezeulhon, Mezolon), uns quants quilòmetres al nord-est del Mont Ventor al Delfinat (demarcació de Nions, Droma). Els senyors de Mevolhon es comptaven entre els vassalls més importants dels comtes de Forcalquier; i durant els segles XII i XIII, la majoria s'anomenaven Ramon. A nosaltres ens interessa probablement Ramon III de Mevolhon: casat i amb fills cap al 1170. Durant vint anys va ser oncle i sogre de Guillem IV de las Bauç d'Aurenja, un altre personatge clau en el llarg conflicte de Provença. Uns anys després, el trobador Raimbaut de Vaqueiras va lloar en una cançó a Ramon III, juntament amb Guillem de las Bauç, «lo coms cui fon Belcaire» (és a dir, Ramon V), Barral, vescomte de Marsella, i altres. La senyoria de Ramon, les anteriors connexions de la seva família amb Tolosa, i la seva implicació en els conflictes entre Tolosa, Forcalquier i Barcelona demostren que es movia en els mateixos cercles i estava involucrat a les mateixes lluites que Ramon d'Agot, el personatge que hem identificat més fàcilment al relat de Jofre de Vigés.

ses en la manera més gratuïta possible, i encara s'acostuma a interpretar la festa en aquesta clau de lectura, com si fos en ella mateixa gratuïta. Jofre fa servir el terme *inania*, i la referència al trobador Guillem Mita encara reforça més aquesta impressió de frivolitat. La meua tesi és que l'ocasió no era frívola ni gratuïta.

La manera com Jofre descriu la cort de Bellcaire no suggereix que fos un lloc designat per a la reunió de trobadors. Tot i que Guillem Mita fos coronat com a rei dels trobadors i rebés un reconeixement públic de la seva excel·lència, aquest és un aspecte secundari de l'assemblea. A més, l'homenatge a Mita no va ser el resultat de cap competició, sinó que, tal i com anota Pattison (1952: 139-140), ja era un trobador famós anteriorment i se'l premia per això. Sembla raonable deduir que una reunió tan important com aquella requeria la presència d'un trobador famós com a part de l'espectacle, per contribuir a l'elegància, la distinció i el prestigi de l'ocasió. Si ens ho mirem des d'un angle una mica diferent, Guillem Mita podia haver rebut una luxosa corona i l'aclamació artística a canvi de la seva presència a Bellcaire i del valor simbòlic i cultural que representava per a la festa i per a l'amfitrió, Ramon V. En aquest sentit, la frase «van disposar que Guillem Mita fos nomenat rei de tots els trobadors, si no és que tenia algun motiu per no ser-hi present» sembla un incentiu per induir una estrella internacional a incloure Bellcaire a la seva atapeïda agenda.

Tenim en l'obra de Raimbaut d'Aurenga, trobador, però també un senyor feudal amb cort pròpia, una confirmació d'aquesta posició de Guillem Mita a l'*star system*. En una de les seves cançons sembla que aprofiti el nom i la fama de Mita, tot suggerint que els espectacles a les assemblees d'una cort com aquella podien

formar part de la inspiració o de la matèria primera del poema d'un trobador. Segons diu Raimbaut a «Ben s'eschai en bona cort», un trobador pot cantar a la cort sobre la seva pròpia representació, ja que «és molt apropiat que un expert en l'art de cantar, canti en una bona cort [...] perquè fins i tot els cecs i els sords ho sàpiguem, dels vint de nosaltres que ens trobem aquí, jo m'emportaré els honors». Segurament Raimbaut evoca una competició poètica, però allò que destaca és que està inspirat per l'amor i que el seu talent supera fins i tot el de Guillem Mita, la fama del qual el farà aparèixer més tard al relat de Jofre de Vigés.

Jofre potser descriu les actuacions a la seva assemblea com «insensates», però qualsevol índex de desaprovació clerical d'aquesta frivolitat profana, queda contrarestat per la seva evident admiració pels espectacles organitzats per Ademar de Llemotges i Eble, *cantator* de Ventadorn. De fet, és més probable que *inania* i *inaniter* tinguin aquí les connotacions positives de *foudat*, la frivolitat i l'excés celebrats pel primer trobador i també, amb jactància, per Bertran de Born:

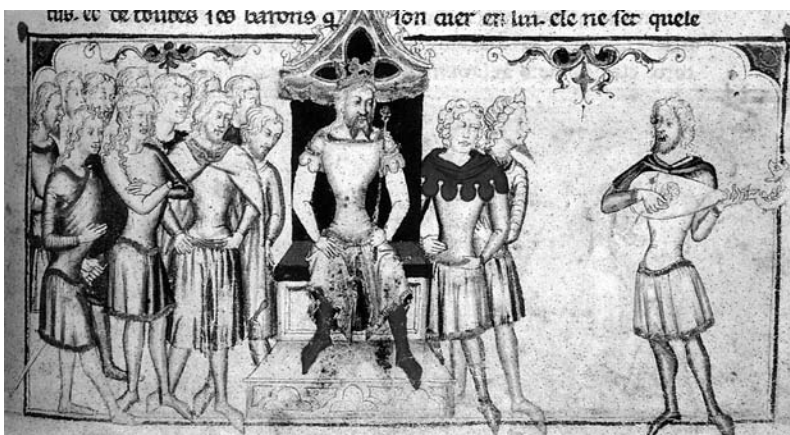
*Lo sen venserem ab foudat,
nos, Lemosin, et envezat,
que volem qu'om do e ria.*
(12, 43-45; Gouiran 1985: 222)

[Nosaltres, els llemosins, vencerem la sensatesa amb l'excés i amb l'alegria, perquè volem que tothom doni i rigui.]

Les corts creaven fama a través dels comentaris de les actuacions públiques, reforçats pels judicis sobre la generositat, sofisticació i talent dels diversos partici-

pants. Les actuacions d'Eble i d'Ademar com a exhibicions cortesques de gran generositat, sembla que els van assegurar l'estimació de Guillem IX i el seu seguici. Però si les donacions generoses dels senyors són en realitat una altra manifestació de domini, llavors sembla que la qüestió central a l'assemblea de Bellcaire no era tant què es gastava, sinó què es podia guanyar gràcies a les despeses.

Traducció de SÒNIA BOADAS

Un trobador actua davant la cort plenària (Londres, British Library).

Bibliografia

ABADAL, Ramon d', 1964: «À propos de la 'domination' de la maison comtale de Barcelone sur le midi français», *Annales du Midi*, 76, 315-345.

BOURDIEU, Pierre, 1979: *La Distinction: Critique sociale du jugement*, Paris: Éditions de Minuit.

BOURDIEU, Pierre, 1990: *The Logic of Practice*, tr. R. Nice, Cambridge: Polity.

BOTINEAU, P., 1964: «La chronique de Geoffroi de Breuil, prieur de Vigeois», a *Positions de thèses de l'École des Chartres*, Paris, 25-28.

BOUQUET, Martin i Léopold DELISLE 1869-1904: *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, XII, Paris: Académie des Inscriptions & Belles-Lettres.

De Vic, C., i J. J. Vaissâte 1872-1904: *Histoire générale du Languedoc*, 16 vols, Tolosa. [reprint Osnabrück, 1973]

FIELD, Hugh (ed.), 1991: Ramon Vidal de Besalú, *Obra poètica*, 2 vols, Barcelona: Curial.

GILLINGHAM, John, 1999: *Richard I*, Londres-New Haven: Yale University Press.

GOUIRAN, Gérard, 1985: *L'Amour et la guerre: L'oeuvre de Bertran de Born*, Aix-en-Provence: Université de Provence.

HASENOHR, Geneviève, i Michel ZINK (eds), 1992: *Dictionnaire des lettres françaises: Le Moyen Âge*, Paris: Fayard.

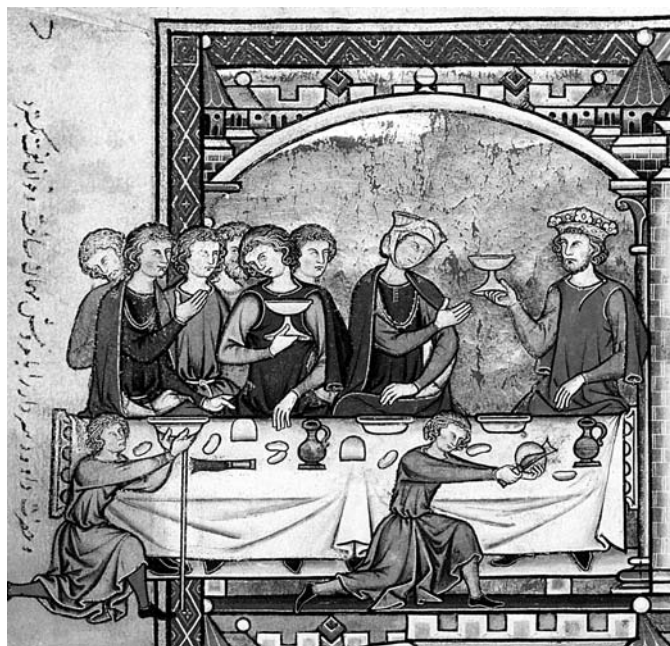
JAEGER 1991: C.S. Jaeger, «L'Amour du roi: structures sociales d'une forme de sensibilité aristocratique», *Annales*, 46, 547-571.

LABBE, Philippe (ed.), 1657: *Chronica Gaufredi, prioris Vosensis, a Novae bibliothecae manuscriptorum librorum*, II, Paris: Apud Sebastianum Cramoisy [...] et Gabrielem Cramoisy.

MAZEL, Florian, 2002: *La noblesse et l'église en Provence, fin Xe - début XIVe siècle*, Paris: CTHS.

PATTISON, Walter T, 1952: *Life and Works of the Troubadour Raimbaut d'Orange*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

SCHMITT, Jean-Claude, 1990: *La raison des gestes dans l'Occident médiéval*, Paris: Gallimard.

Convidats i servents al banquet de les noces del rei David (*Biblia del cardenal Maciejowski*, Nova York, Pierpont Morgan Library).